

Az unitarizmus az igazság ítélőszéke előtt.*

Esaiás: XLI., 21. „Hozzátok elő ügyeteket, — azt mondja az Ur, és hozzátok a mellé minden erősségeket, azt mondja Jákobnak királya“.

Századok tüntek tova, a messziség határain túl! és nem tüntek el nyomtalanul! Megváltozott az idők járása, vagy talán az emberek világa: gondolat, érzés, vágy, akarat, hit és remény lettek mások! Lehet, bizonyára úgy is van. Mert még akkor is, a mikor „újra“ „ismét“ derengeni kezdett; a hajnali fény-özön sugára előre tört; a mikor a nagy világ szeme láttára küzdött hatalmas erővel a reggel az éjjellel, a déli magaslatra törekvő világosság az éjféli sötétséggel; a mikor a hit, lelkiismeret és egyéni szabadság evangéliuma, mint jelszó, irány, elv a történelmet alkotó vezérek zászlajára iratott: oh akkor is még „a világosság a sötétségben fénylik vala“ és „e világ nem ismeré meg a világosságot és az övéi ötet be nem vevék“ (Ján. I, 5., 10. 11.), a szabadság, hit s lelkiismeret joga szűk határok közé szorítottak; akkor is kihallgatatlanul hoztak ítéletet a „csalhatatlanság“ palástjába öltözött, a mennyei ítélő bírót helyettesítő „földi istenek“ felettünk.

És most már, az Istenhez, a ki egyedül ítél az igazság tőkélyével, az ismeret teljességével, a kegyelem határtalanságával, jutottunk vágyakozó lelkünk, reménykedő szívünk örömeire, szenvedésteljes tűzben megpróbált életünk elégtételére, közelébe, egészen színe elé. Közelebb jutottunk. És az Ur, a törvényalkotó s ítéletet mondó Igazság reánk pillant.

A csak nem régen még sajtó seb égő fájdalma megnyhúl; a szív kesergő panasza elcsendesül. Multunk történetének gyászos eseményeire reá borul a felejtés fátyola s mi, mint a háborgó tenger félelmetes hullámai között az „ígéret“ földjének áldott és biztos partjára jutott választott nép: feledjük a tenger veszélyek között sziklától-sziklához való ütközést, jobbainknak, vértanuinknak ember feletti küzdelem mellett is tragikus végsorsát, „hogy elhullottak a hosszú harcz alatt“ . . . feledve van minden annak a fölemelő, történelmileg is bizonyosságot nyert, a modern élet által megpecsételt hitnek igazságáért: hogy az

* Mondatott az ideai főtanács alkalmával.

unitarizmus a népek, nemzetek szellemi, erkölcsi, művelődési és vallási nagy érdekének őrizetére, védelmére és tökéletesítésére Istentől hivatott vallás.

És most, midőn az igazság ítélőszéke elé állított és a körülöttünk állók bámulatára, az Isten hozzánk közeleg, holott mi nem gyújtottunk áldozati oltár-tüzet, mi nem terjesztettük az istenség hatalmát, hogy kénye, kedve szerint taszítson a kárhozat gyötrelmébe, vagy emeljen az örök boldogság mennyországába; mi nem sirattuk az „Éden“ kertjét és nem remegtünk meg a midőn leolvasták Babylon cserepeiről az ősi népek vallásos mythoszeit, mert jól esett tudnunk, hogy az Isten már kezdetben kezünkbe adta az igazi gyönyör föltételét, a valódi életelvet: a munkát; mi elfeledtük a félelmet, ha az ég magasságain, vagy a föld mélységein szemlélődtünk, mert tudtuk, láttuk a csillagvilág fényes azurjában, a forrongó föld és háborgó tenger sötét mélységében Őt, az egyetlen-egyet, kinek szava felhat az egekig, s tekintetét ismerik az alattvaló világok: és mégis szólít, kegyesen, szeretettel: „jőjjetek és mondjátok el ügyeteket, és hozzátok ezek mellé minden ti erősségeket, azt mondja a Jákob házának királya.

Elfogul a szívünk! Az örömtől leszünk ittasok! Nem félünk! Nincsen miért rettegnünk! Lelkiismeretünk nyugodt. Multunk mint fellegtelen égboltozat tiszta, átlátszó. Tudjuk, ismerjük a mi ügyünket és erősségünket is. El — szívünk örömeivel és hálájával mondhatjuk el: Uram! áldva azt a jobb kezét, a mely ide fordította az idő, a korszakok szellemét; áldva azt az igaz bírót, a ki igazságot szolgáltat az ő népeinek: . . . áldva mondjuk, hogy a „mi ügyünk: az emberiség békés haladása; a mi erősségünk: ügyünk hitteljes szeretete. Mintha az igazság ítélőszéke előtt állanék: ezt a két vallomásmat fogom igazolni. Kérlek, ajándékozatok meg figyelmetekkel.

I.

A mi ügyünk az emberiség békés haladása. Ünneplő gyülekezet k. afiai! Az emberiség nagy, elsőrendű és mindannyinál változhatatlanabb érdeke, törekvése és célja az emberiségnek: a haladás, a melyet, mint életelvet Jézus: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes“. (Mát. V. 48.) Pál apostol pedig: „Nem hogy elértem volna a cél, avagy már tökéletes volnék, hanem törekszem, hogy azt elérhetném“ (Filipp. III. 12) szavakban fejeznek ki.

Nem állani meg soha! A megmászott hegy csucsáról töretlen sziklabérezzen küzdeni, kapaszkodni tovább, mert bár innen is gazdag a kilátás, de még kitudja mennyivel mesésebb onnan, a mely ottan áll előttünk — a sziklatetőről. Kivánni, hogy legyen szebb a rózsza, bár a hajnal pirja mosolyog harma-

tos, a nap első sugarára kicsattant bimbóján és illatárja kimondhatatlanul balzsamos; kívánni: a még szebbet, a természet remekét. Igen, ünnepi gyűl. k. a., szent vágyakozással ragadni meg a lobogót, a melyre a lelkesítő sorokat magába foglaló varázshatalmu jelszót: haladás! irta az Urnak lelke, és aztán vinni, vagy követni előre, mindig csak előre: ez az embernek hivatása!

És ez alatt a szent jelszó alatt küzdve: mily magasztosan fenséges, meglepően bámulatos a történelem világa, melyet az ember alkotott! A korszak! midőn a fénybogár csöppnyi világossága küzdött a rémületes kísértetek alakjaival, teljes sötét-séggel és a korszak! midőn a villanysugár özönébe bele fullad az éjféli szellemek serege. A messze mult és a közvetlen jelen. Az ember! a babonás félelem által kezébe adott bűvölő vesszővel — és az ember! a tudás világosságával, a törvény ismeretével, a mint hódolatra, engedelmességre sarkalják az égi és földi szellemeket: a mult rengeteg lakója és a jelen mesés kincsű, szellemi termékekben gazdag iskolák, művelődési intézmények, rendezett városok és községek lakója!

Istenem! minő csodálatos ut! a melyet megtett az emberiség! S kitudja a fény, a dicsőség, a mely most kívül ragyog: évezredek sorának eltűnése után, vajjon több, nagyobb leendő egy fénypontocskánál? Ki tudja a végtelenség messzeségében hová jut az emberiség?

Mert meg nem állhat! sőt hatványozott erővel tör előre, magasabbra és mélyebbre; arra felé, a hol van a tökéletes, a mindentudó, a mindenható: az Isten!

És ha most, midőn minden erőszak, ármány és cselvetés ellenére is halad az emberiség a maga útján, midőn hatását vesztette, az igazság törvényét, a törvény igazságát kereső ember előtt az „átok“ villámával sujtó földi isten ijesztgetése; most midőn ha mesterséges törekvéssel igyekeznek, hatalmat, pénzt, tekintélyt latba vetve a keresztény hit jogait, eszményeit, kijelentett igazságait s ezeknek tökélyét, az *Egyetlenegy*et apró szentek ünneplésének tengerébe fojtani; és erre az emberiség jobbjai, nagyjai, szellem-óriásai azzal felelnek, hogy a „világosságot nem lehet sötétséggé változtatni“; „a régiek elmultak és mindenek megújultak“, a reggeli fény szétáradott és az éjféli rémekről, kísértetektől kitűnt, hogy erőtlen vázák, sötétben megújult árnyékok, legfőbb gyarló emberek: akkor mi, a kik ezt az ügyet szolgáltuk, azért küzdöttünk áldozva mindent, mit áldozni érdemes és hasznos volt; kik üldöztetések és sanyargatások között azt mondtuk: „az nem lehet, hogy ész, erő és oly szent akarat, hiába sorvadaztanak egy átok súly alatt; az nem lehet, hogy annyi szív, hiába onta vért! s keservben annyi hú kebel szakadt meg a „hitért“, még jönni kell“ . . . és mert eljött, nem mondhatjuk-e öntudatos örömmel az ítélet színe elé

hívó örök bírónak: „ime ez a mi ügyünk! Ime így feleltünk meg a reánk bizottaknak, valánk hűek uram a szerelmedhez!

Tekints be Uram, ki előtt nyitva a multak megírt könyve s bizonyára látni fogod, hogy az emberiségnek azért a szent ügyéért, mily önzetlenül küzdöttünk, lelkesültünk és mentünk áldozatra és áldozatul! Ha betekintesz Uram és látsz az évezredek alkotta, magasra emelt pyramisoknak, melyeknek most szédtető ormán állva az ember merész tekintettel néz a még szédtetőbb messziségbe s meg-meglebbenti hatalmasra növekedett sas-szárnyait és közbe-közbe az isteni lélek hatalmával alkotja, gyűjti az anyagot, hogy építse tovább, emelje fennebb a magaslatot, hogy lábai alól el ne veszítse a talajt, hanem ha égben, a mennyekiek, az eszmény világában szárnyalva is, legyen akkor is édes „otthonán“, a földön „otthonos“; ha Uram ezeknek a pyramisoknak egymásra halmozott és teljes egy egészszé egyesült rétegei között, hová csupán a Te mindeneket átható pillantásod férközhetik be, látsz vérnyomokat, szétszórt csontokat, áldozatok szívének hamvait, porát; ha hallasz rombolás, pusztítás csata lármáját, kergetettek és üldözöttek félelmetes jaj kiáltását; ha látsz Uram hamvadó Jeruzsálemeket szétkergetett nemzete menekülő fiaival, mesés kincsekkel, drága emlékekkel, a melyek megégtek, porrá olvadtak; ha látsz római, görög műremek-alkotásokat porrá zúzva; költők, próféták és apostolok dalait, prófetiáit, evangéliumot, leveleit máglyák tüzeiben magasan az égre lángolni föl; hogy ha látsz és hallasz olyat, a melyre elborul Istenséged arca: oh tudd meg Uram, miképen emlékezetben is van előtted, hogy azok nem a mi dolgunk, nem a mi ügyünk: a miénk a békességes, csendes, a porszemeket összehordva, egygyé alkotva emelni a magaslatot; a harmatcseppet, a csevegő csermelyt összegyűjtve, egymásba vezetve növelni a tengert; mert ha látsz valakit a bús csatamezőn, a romok, hamvas üszkők között jární, hogy összeszedje a még használhatót, megmentse a még élőt; ha látsz valakit a népek csatazajában, forgatagában, a mint a békességes evangéliumát kezében tartva a te dicsőségedre és az emberiség nagy érdekében a testvériesülés magasztos eszményéért lelkesít; ha látsz valakit, hogy akkor, a mikor az egész világ pusztulást akar, halált okoz: keresi a megmentés, a szabadítás, az élet, a föltámadás útját, lehetőségét, lelkét; ha látsz Uram munkásokat, a kik építenek, a mult emlékeit is összehordják és az újkor remekébe helyezik el; a kik nem megsemmisíteni az ellenség kardjával, de az együttes tovább munkálására a testvér szeretetével igyekeznek másokat megnyerni; kik nem a pusztító harcot, hanem a békességes haladást fogadták és követik mint életelvet: az mi törekedtünk lenni Uram, a kik a mi ügyünket mely a békességes haladás, ime elődbe hoztuk.

II.

És a mi erősségünk Uram: ügyünk hitteljes szeretete.

Az emberiség története: a haladás. Ugy a megállás, mint a visszatérés: a halál, a megszűnés. Ep értelemmel és nemesen érző szívvel kívánhatná-e s annál inkább közremunkálhatna-e bárki is, hogy jőjjön a halál, a megsemmisülés. Lehet, sőt a multa nézve bizonyos, hogy kísérletet tettek és e tekintetben a jelen sem tagadja meg szülőanyját, tehát tesznek ma is, hogy visszafordítsák az idő kerekét, megállásra kényszerítsék, le a föld porába, a magaslat lábához lánczolja a haladásért, magasabbra jutásért lelkesült. És, emberileg mérlegelve a viszonyokat, az egymással szemben küzdő seregeket, a kedvező és kedvezőtlen körülményeket, előfeltételeket, fegyvereket: szinte elszorul a haladás barátainak lélegzete, látva a nagy egyenlőtlenséget, a haladás ellenségeinek felette nagy előnyét, számban, fegyverben, helyzetben kedvező körülményeinél fogva.

Mert avagy nem azt látszik-e bizonyítani az emberek gondolkodása, cselekedete akkor, a mikor a hatalom, földi tekintély gazdagság erejében bizakodva, minden ügyök és céljok megvalósítása érdekében pártfogásért, segítségért egyik vagy másik birtokossághoz folyamodnak. És nem is ok nélkül! Az egyéni boldogulás és előhaladás a legtöbb esetben a személyi tulajdonságok, az elvi érdekek, az ügy természetének háttérbe szorulása mellett a pártfogás, a harmadik személyek befolyásának érvényesülése. Lehet, s bizonyára úgy is van, hogy akárhányszor az ügy érdekében, a cél javára történik az ilyen eljárás is, de az is igaz, hogy e mellett a rendszer mellett az igaz, és arra való tehetség érvényesülése, boldogulása és ezzel együtt a cél föltétlenül való előbb vitele: nagyon kétséges és felette messze háttérbe van szorulva. Ezt mutatja az az eltagadhatatlan tény, a mely ennek a rendszernek a kifolyása, hogy erőtelen, gyöngé tehetségek, kétes jellemek, megbizhatatlan erkölcsi elvű — jobban mondva — elvtelen egyéniségek a társadalmi, egyházi, nemzeti — sőt az egész emberiség életére kiható, befolyással bíró állásokra eljuthatnak, fölkapaszkodhatnak.

Csodálkozhatunk-e, hogyha az emberiség életén a nemzetek előbbre törekvésén, a szellemi, erkölcsi és vallási intézmények rendeltetésén annyiszor megboszulja magát ez a rendszer? Csodálkozhatunk-e, midőn lapozva a történetet, azzal a tapasztalattal és szomorú tanúsággal fordítunk minden korszaknak az utolsó fejezetére! ime a legszentebb, üdvösebb, az emberiség szellemi, erkölcsi nagy érdekét, előhaladását szolgáló intézmények is, hogyha nem sütkérezhetnek királyi kegyben, nem áll mellettük és érdekökben hatalmas hadsereg, a lelkek vásárlására

is mindig alkalmas gazdagság, arany és ezüst; hogyha nem tömjénezik, dicsőítik a zsarnok kegyetlenségét, nem ünneplik a vértengert előidéző hadvezért félistenként: a megsemmisítésre törekvés, az üldözés osztályrészesei, átok kíséri, fejedelmi kardra csapás csörrenése rémiti és bénítja mindannyit; bizonyára nem csodálkozhatunk azon, ha most is ezt a rendszert követik és választják a boldogulás útjául az egyesek érdekében! sőt azon csodálkozhatnánk, de csak a történelem egyes korszakai utolsó fejezetének olvasásain, hogy voltak és vannak ma is, a kik és a melyek előtt egyedül szent az eszmény, az elv, a cél magasztosság! Mert az utolsó fejezet arra tanít minket, hogy a valódi győzelem, diadal, az érdem koszoru elnyerése nincsen ezekhez a pártfogókhoz kötve, sőt sokszor, midőn ezek ellenségek lettek, az ők ellenökre az üldözötteké, a megvetett intézményé lett a győzelem. Sokkal maradandóbb, a leghevesebb ostrommal való vívás dulását is kiálló erősség, a mely örökös az emberiség nagy, változhatatlan érdeke, célja: az emberiség békeséges haladása felett.

Oh ne! ne kicsinyeljétek, gunyos megvetéssel ne illessétek az ágtól megtépett, vihartól kiüzött arezokon az éhség, a nyomor, szenvedés kinjait azoknál, a kik hordozzák. Ne illessétek megvetéssel őket, a szépért, magasztosért nem csak a szöszéken, irások könyvében, de künn az életben, az emberi világban, a folytonos, szünni nem akaró heves harcban is rajongó küzdőket. Oh ne illessétek, mert ezekben van és ezek által működik az az erő, hatalom, melyen a pokol kapui sem vehetnek diadalmat, a mely őrizi, előbbre viszi az emberiség nagy, elsőrendű és változhatatlanabb érdekét, törekvését és célját. És ez a hatalmas, ellentállhatatlan erő: az ügy szeretete, még pedig az a szeretet, a mely teljes bizonyossággal tudja, hogy győzni kell, győzni fog!

Szép fejezete, utolsó lapja történelmünknek! ragyogjanak betűid, lánggal égjenek soraid, hogy lássanak a kik hisznek és a kételkedők meggyőződést szerezzenek! És ha még ír! — és oh! hogyne írna, az élet nemtője több lapra, több fejezetre, ha szülne az idő méhe — és oh hogyne szülne — történelmi eseményeket: nem kívánjuk, hogy a zsarnokság elpusztuljon, kiejtse kezéből hosszú fegyverét az erőszak, elveszítse befolyását hatalom, gazdagság, tekintély; de arra kérjük gondviselő lelked vigyázását, oh népek Istene, nemzetek királya, emberiségünknek szent Atyja, küldj prófétákat, lánglelkű dalnokokat, apostolokat, vértanukat; szenvedést, nyomort, rongyosságot, gúnyt tünni és szenvedni bíró hősokról gondoskodjék lelked, a kik hitteljes szeretettel küzdjenek a te dicsőséged és az emberiség nagy, elsőrendű, változhatatlan érdekéért, ügyéért, céljáért.

Bizonyára fölratta az emlékezet könyvébe is szereteted: a hitteljes szeretet vala erőssége azoknak, a kik „megharcolták

azt a nemes harcztot“ és ne tudd fel Atyánk vétkökül, hogyha örömmel, megnyugvással teszik le az emberiségnek a mai napig megírt története könyvét és jóleső érzéssel, főlemelő, büszke öntudattal mondjuk: azok a harcosok, a kik így harcolának, kiknek egyedüli erősségük a hitteljes szeretet: az mi törekedénk lenni.

Igen Atyánk! te jól tudod, és lám kezdi elismerni, megérteni az emberiség is, az igazság ítélőszéke előtt kimondott bizonyágtételt, hadd értse is meg e föld kerekiségének minden művelt népe, hogy a mi ügyünk: az emberiség békeséges haladása; és a mi erősségünk: ügyünk hitteljes szeretete: és hadd győződjék meg a felől, hogy az unitarizmus az emberiség nagy céljának, érdekének védelmére, szolgálatára, előbbre vitelére Istentől elhivatott; maradjon is mindig az, hogy valahányszor ítéletet tart az Igaz bíró: igazsággal, jósággal és mélységes szeretettel teljes pillantása nyugodjék meg rajtok!

Egy kijelentéssel tartozom, kötelezve érzem magamat, hogy nyilván tegyek vallomást arról, hogy midőn az unitarizmus történelmi hivatását, Istentől nyert küldetését bizonyítottam — legalább akartam — akkor nem a szoros értelemben vett unitárius egyházat és az annak kötelekei közé tartozó hiveket, hanem mindazokat az önzetlen, az emberiség iránti szeretettől áthatott, a történelem korszakaiban, a föld különböző tájain és határain lakott és lakó embertársaimat értem, tartozanak bármely nemzet, vallás, felekezet körébe, a kik az emberiség haladását hitteljes szeretettel munkálták.

Egyet azonban nem hallgathatok el, és ez az, hogy mi, a kik névszerint is örökösök, elhivottak, kik a mind szebb fényben ragyogó, elismerésben részesülő unitarizmus letéteményesei is vagyunk: mindenek felett köteleztetünk az isteni küldetés és elhivatás betöltésére.

Es most, hálás szívvél köszönöm meg a türelmet és figyelmet azoknak, a kik ezzel megajándékoztak s mindenek felett a mi egyetlen egy Istenünknek azt, hogy minket is igaz ítélőszéke előtt kihallgatott. Most bocsáss el Uram és az emberiség haladása érdekében hitteljes szeretettel folytatandó küzdelmünkben nyujtsd segítő kezedet, arra add szent áldásodat a jelen főtanácsí gyűlésünk alkalmával is. Amen.

LŐRINCZI ISTVÁN.

Jakab Elek és Gál Abel karácsonyi köszöntője.

Tiboldi Istvánt 1819. őszén iktatták be a szentgericzei rektorságba. Elődei példája szerint s tanítványai kedvéért ő is köszöntő verseket kezdett irogatni a közeledő karácsonyi ünnepekre. Évről-évre azután annyira elszaporodtak e versek, hogy 70 éves korában számbavételükkor 265-öt másolt le belőlük művei válogatott gyűjteményébe. Csak a javát szemelgette ki s az előszóban azt is megjegyzi: nagyon sok kisebb elveszett használat közben.

A melyeket maga Tiboldi maradandó becsűnek itélt, azokban a jól hangzó verselésen kívül a régibb társadalom megismerésére is sok érdekest találunk. A már letűnt kor elavult nevelés módját és a közoktatás kezdetleges nehézségeit igen jól meglátjuk belőlük. Tehát korfestő, az elmúlt középkor véghatárát hiven jellemző vonásaikért is e legkülönbözőbb tárgyú, de végül mindannyian Jézus születését áldó s a karácsonyi ünnepek fenségét magasztaló, hangzatos rígmusok már csak művelődéstörténeti szempontból is figyelmet érdemelnek.

Rektorsága első évében Tiboldi teljesen az elődök nyomán haladt még a karácsonyi köszöntők szokott készítésében is. A verselés régies, ódonszerű. A négyes rímű 12-est, a Zrinyi-Gyöngyössi-féle négysorú szakaszt alkalmazza majd mindenik versében. Rímei tisztán, szépen csengők s rendszeren oly kéttagúak, mint ez divat volt már Gyöngyössi idejében; ámde az is örökölt gyengéjük, hogy ige igével, főnév főnévvel és rag ugyanazon raggal rímelt leggyakrabban, mely középkorból maradt fejletlen izlés általános volt a magyar költészetben csaknem Baesányi koráig.

Tiboldi a külalakban és rímelésben csak évek múlva kezdett az újkorral haladni. Ekkor is rövidebb sorú, változatosabb külsejű lírai költeményeiben Kisfaludi Sándor hatása látszik meg, a kit Erdélyben az új költők közül, szinte Petőfi fölléptéig, a legjobban kedveltek.

Míg a külformákban avult, döcögős régi, a beltartalom megválasztásában már első verseiben is új úton haladt Tiboldi. Elhagyta az egyhangú bibliai históriának ódon zengedezését, inkább újszerű népies tárgyakat énekel meg s a köszöntő vers legtöbbször egyénibb, modernebb hangú lesz s csak a szokott